

UOT 372.881.11

Könül Rövsən qızı Həsənzadə
Azərbaycan Dillər Universitetinin müəllimi
<https://orcid.org/0000-0003-2276-1962>

XARİCİ DİL DƏRSLƏRİNİN TƏŞKİLİNİN ƏSAS XÜSUSİYYƏTLƏRİ VƏ TEXNOLOGİYASI

Кёнуль Ровшан гызы Гасанзаде
преподаватель Азербайджанского Университета Языков

ОСНОВНЫЕ ОСОБЕННОСТИ И ТЕХНОЛОГИЯ ОРГАНИЗАЦИИ ЗАНЯТИЙ ПО ИНОСТРАННОМУ ЯЗЫКУ

Konul Rovshan Hasanzade
lecturer of Azerbaijan University of Languages

THE MAIN FEATURES AND TECHNOLOGY OF ORGANIZING FOREIGN LANGUAGE CLASSES

Xülasə. Xarici dillərin müasir dövrdə tədrisi problemi elmi yeniliklər və texnoloji inkişafın çərçivəsində fərqli bir müstəvidə müzakirə olunmağa başlamışdır. Günümüzdə ideal xarici dil dərslərinə qoyulan tələblər, onun strukturu, xüsusiyyətləri və istifadə olunan texnologiyalar məqalədə öz əksini tapmışdır. Bununla yanaşı, dil dərslərində müəllimin üzərinə düşən vəzifələr, öyrəncilər arasındakı qarşılıqlı münasibətlər və nitq prosesinə asanlıqla daxil olma problemləri araşdırılmışdır.

Açar sözlər: öyrənci, xarici dil, situasiya, dərslər prosesi, nitq fəaliyyəti

Резюме: Проблема обучения иностранным языкам в современное время стала обсуждаться на другом уровне в рамках научных инноваций и технологических разработок. В статье отражены современные требования к идеальным занятиям иностранным языком, их структура, особенности и используемые технологии. Кроме того, были исследованы задачи, поставленные перед учителем на уроках языка, взаимоотношения между обучающимися и проблемы легкого доступа к речевому процессу.

Ключевые слова: обучающийся, иностранный язык, ситуация, процесс обучения, речевая деятельность

Summary. The problem of teaching foreign languages in modern times has begun to be discussed at a different level within the framework of scientific innovations and technological developments. Today's requirements for ideal foreign language classes, its structure, features and used technologies are reflected in the article. In addition, the tasks assigned to the teacher in the language classes, the mutual relations between the learners and the problems of easy access to the speech process were investigated.

Key words: learner, foreign language, situation, learning process, speech activity

Dərslər prosesi öyrənmənin əsas təşkilatı forması, təlim prosesinin ən kiçik vahididir. Dərslər prosesi son məqsədlərə çatmağı təmin edən konkret praktiki, tədrisi, tərbiyəvi və inkişaf etdirici vəzifələrin həllinin həyata keçirildiyi təlim prosesinin əsas əlaqəsidir. Həm bütövlükdə təlim prosesi, həm də didaktik dövrlər və bloklar təlim prosesinin vahidi kimi dərslərdən istifadə etməklə həyata keçirilir. Bu o deməkdir ki, xarici

dil dərsləri vahid olaraq mütləq bütövün əsas keyfiyyətlərini və xassələrini, yəni - təhsil kursunu təcəssüm etdirir. İstər bütövlükdə xarici dilin tədrisi prosesi, istərsə də fərdi dərslər məqsədəuyğunluğu və nisbi dolğunluğu ilə seçilir. Müəyyən bir dərslərin bütövlüyü onun "vahid ox", "təknüvə", "ümumi kontur" və dərslər sistemindəki yeri ilə əlaqəli hissələrinin, əlaqələrinin, mərhələlərinin cəmi ilə, həmçinin, tədris materialının öy-

rənilməsi və tətbiqi kontekstində semantik, tematik özəyi, inkişaf edən süjeti ilə təmin edilir.

Xarici dil dərslərinin özəlliyi ondan ibarətdir ki, o, tədris prosesinin müstəqil vahidi deyil, dərslər zəncirinin həlqəsidir. Bu dərslər silsiləsində tədris prosesinin dinamikası həyata keçirilir: əvvəlki dərslərin məqsədi növbəti dərslərin vasitəsinə çevrilir ki, bu da dərslər arasında sıx əlaqəyə gətirib çıxarır və mütərəqqi təlim prosesini təmin edir (5). Xarici dil dərslərinin bir sıra özünəməxsus xüsusiyyətləri vardır: mövzunun məzmununu ilə müəyyən olunması, praktiki öyrənmənin diqqət mərkəzində olması və xarici dilin tək-cə məqsəd kimi deyil, həm də öyrənmə vasitəsi kimi çıxış etməsi xassələri. Müasir xarici dil dərslərinin əsas psixopedaqoji və metodoloji tələbləri ünsiyyət, təlim prosesinin fərdiləşdirilməsi, nitqyönlü tapşırıqlar, situasiyalarla öyrənmə və yenilikdir.

Dərslərin düzgün qurulmasının əsasları - onun xüsusiyyətlərini, quruluşunu, məntiqini və iş üsullarını müəyyən edən elmi müddəalar toplusudur. Bu məcmunu dərslərin metodik məzmunu adlandırırlar.

Kommunikativlik. Bir insana xarici dildə ünsiyyət qurmaq öyrədilsə, onu mütləq ünsiyyət kontekstinə sövq etmək lazımdır. Bu o deməkdir ki, təlim elə təşkil edilməlidir ki, o ünsiyyət prosesinə (kommunikasiyaya) bənzəsin.

Yalnız bu zaman inkişaf etmiş bacarıq və bacarıqların köçürülməsi mümkün olacaq: öyrənmələr real şəraitdə hərəkət edə biləcəklər.

Fərdiləşdirmə. Hər birimiz bu fenomenlə qarşılaşmışıq: hansısa hadisə insanı həyəcanlandırır, şifahi hərəkətə sövq edir, fikrini ifadə etməyə sövq edir, amma başqasını laqeyd qoyur: yaxud, biri bütün həyatı boyu macərə ədəbiyyatını oxuyur və yalnız detektiv və əyləncəli filmlərə baxır, digəri isə tarixi romanlar və ya lirika meyllidir. Bu, hər bir insanın özünəməxsus xüsusiyyətləri ilə fərdi olduğu üçün baş verir. Nitq fəaliyyətinin öyrənilməsi prosesində şəxsi fərdiləşdirmə həddindən artıq əhəmiyyət kəsb edir, çünki simasız nitq yoxdur, nitq həmişə fərdi olur. O, şüurla, bir fərd kimi insanın bütün psixi sferaları ilə sıx bağlıdır. Öyrəncinin fərdiliyinə müraciət etmədən nitq fəaliyyətini səmərəli öyrətmək mümkün deyil. Buna görə də müəllim auditoriyadakı öyrənciləri, onların maraqlarını, xarakterlərini, münasibətlərini, həyat

təcrübələrini, motivasiya sferasını və daha çoxunu öyrənməli, bütün məlumatları dərslərin hazırlanmasında və keçirilməsində istifadə olunan xüsusi diaqram-cədvəl - sinfin metodoloji xüsusiyyətlərinə daxil etməlidir (2). Çətinlik ondadır ki, bu biliklər tapşırıqların məzmununu və onların təşkilini müəyyən etmək üçün istifadə edilməlidir. Təkcə təlimin məzmununu deyil, eyni üsul və metodlar da şagirdlərə fərdi xüsusiyyətlərindən asılı olaraq müxtəlif təsir göstərir. Məsələn, əgər cütlüklərlə iş aparılarkən "tərəflər" bir-birini bəyənmirsə və ünsiyyətə can atmırsa, bu iş üsulunun heç bir təsiri olmayacaq; nitq statusu aşağı olan öyrənciyə auditoriyada tapşırıq təklif etmək - komandada ona suallar vermək mənasızdır; Fleqmatik bir insanı məcbur nəyəsə sövq etməməli və ya təbiətə ünsiyyətə can atmırsa, bu iş üsulunun heç bir təsiri olmayacaq; nitq statusu aşağı olan öyrənciyə auditoriyada tapşırıq təklif etmək - komandada ona suallar vermək mənasızdır; Fleqmatik bir insanı məcbur nəyəsə sövq etməməli və ya təbiətə ünsiyyətə can atmırsa, bu iş üsulunun heç bir təsiri olmayacaq; nitq statusu aşağı olan öyrənciyə auditoriyada tapşırıq təklif etməməlisiniz. Öyrəncilərin fərdi tapşırıqları evdə işləməsi daha məqsədəuyğundur. Bu zaman fərdi və qrup təliminin birləşməsi baş verir: şagird evdə öyrəndiyini sinfdə danışır. Belə ki, yoldaşları onun məzmununu ilə tanış olmadıqlarından öyrəncinin danışdığı hekayə, həm onlara, həm də danışan üçün maraqlıdır. Belə iş forması dərslərdə nitq tapşırıqları kimi də istifadə olunur. Bütün öyrənmələr növbə ilə maraqlandıqları mövzular haqqında hekayələr hazırlayırlar. Oxumağı öyrənməyə fərdiləşdirmə üçün geniş imkanlar açılır. Burada nitqin öyrədilməsində olduğu kimi, əlavə paylayıcı materialların olması zəruridir. Ancaq tələbə nə qədər həvəsli olsa da və nə qədər danışmaq istəsə də, nümunə olaraq hər hansı bir mətnin müəllim tərəfindən oxunmasına ehtiyac duyur, yəni - tapşırığı yerinə yetirmək üçün o, ilk növbədə bu və ya digər işin necə yerinə yetirildiyini bilməli və onu yerinə yetirməyi bacarmalıdır. Bu məqsədlə kommunikativ öyrənmə subyektiv fərdiləşdirməni nəzərdə tutur. Bu, ondan ibarətdir ki, ilk günlərdən öyrəncilərə müxtəlif növ tapşırıqları yerinə yetirmək öyrədilməlidir, öyrənmək öyrədilməlidir. Öyrənci tapşırıqları nə qədər yaxşı yerinə yetirsə, materialı bir o qədər müvəffəqiyyətlə mənimsəyəcək, məqsədə bir o qədər tez çatacaq (2, s. 76).

Nitq oriyentasiyası. Nitq oriyentasiyası, ilk öncə, dərslərin praktikiyönlü olması, eləcə də ümumilikdə öyrənilməsi deməkdir. Ümumiyyətlə qəbul edilmişdir ki, yalnız sözləri oxumaq və öyrənmək, qaydaları mənimsəməklə oxumağı

öyrənmək və ya yalnız qrammatik qaydalara yiyələnməklə danışmağı öyrənmək mümkün deyil. Dərs prosesi demək olar ki, bütövlükdə praktik nitq fəaliyyətinə ayrılmalıdır. Hər bir dərs fragmenti müəyyən konkret praktiki problemləri həll etməli və öyrənməni öz məqsədinə yaxınlaşdırmalıdır; təkcə müəllim deyil, həm də öyrəncilər dərsin sonuna kimi hansı nitq bacarığına və ya vərdişə yiyələnməklərini bilməlidirlər. Nitq oriyentasiyası həm də bütün tapşırıqların nitq xarakterini bildirir. Tələbənin praktiki nitq fəaliyyəti ilə məşğul olması hələ effektiv öyrənməni təmin etmir, çünki nitq fəaliyyətini öyrənmək yalnız nitq xarakterli tapşırıqlarla mümkündür. Nitq oriyentasiyası da bəyanatın motivasiyasını nəzərdə tutur. Bir insan həmişə yalnız məqsədyönlü deyil, həm də motivasiyalı danışır. Təəssüf ki, xarici dil dərslərində tələbənin ifadələri həmişə əsaslandırılmır. Məsələn, öyrənci havanı təsvir edərkən onu yalnız təsvir etmək tapşırığı motivasiya edir, həmsöhbətini yağışda islanmaması üçün xəbərdar etməkdən çəkinir. Əlbəttə ki, təhsil prosesində təbii motivasiya həmişə tam şəkildə əldə edilə bilməz: bir çox öyrəncilərin xarici dili bilməyə və bu dildə ünsiyyət qurmağa dərhal ehtiyacı olmur. Amma bu ehtiyacı dolaylı yolla doğurma ehtimalı həmişə var. Xarici dil dərslərinin nitq oriyentasiyası həm də ifadələrin nitq (kommunikativ) dəyərini nəzərdə tutur. Xarici dil dərslərində real ünsiyyətdə heç vaxt eşidilməyən ifadələrdən istifadə etməkdən çəkinməlisiniz (3).

Situativlik. Xarici dilin tədrisinin situativliyi tələb edir ki, dərslərdə deyilən hər şey bir növ həmsöhbətlərə - öyrənci və müəllimə, öyrənci və digər öyrənciyə, onların münasibətlərinə aid olsun. Situativlik - ifadələrin həmsöhbətlərin içində olduqları qarşılıqlı əlaqələrlə korrelyasiyasıdır. Situasiya danışmağı öyrənmək üçün vacib şərtədir. Situasiya danışmaq üçün bir stimuldur. Həqiqətən də, situasiya həmsöhbətlər ətrafındakı obyektlərin deyil, onların öz aralarındakı münasibətlər sistemidir. Məhz həmsöhbətlər arasındakı münasibət onları müəyyən nitq fəaliyyətinə sövq edir, inandırmaq və ya təkzib etmək, nəyisə istəmək və ya şikayət etmək ehtiyacını doğurur. Bu münasibətlər nə qədər geniş və dərin olarsa, ünsiyyət bir o qədər asan olar, çünki nitqin arxasında böyük bir kontekst – birgə fəaliyyət konteksti dayanır. Situasiyanın mahiyyəti göstərir ki, onun həyata keçirilməsi fər-

diləşdirmə olmadan ağılaşmazdır, çünki dərslərdə münasibətlər sistemi kimi situasiyaların yaradılması yalnız potensial həmsöhbətlər, onların şəxsi təcrübəsi, fəaliyyət konteksti, maraqları, hissləri və komandadakı şəxsiyyətlərinin vəziyyətini yaxşı bilməklə mümkündür. Beləliklə, dərslərin metodik məzmunununun tərkib hissəsi kimi situativlik aşağıdakı müddəaları müəyyənləşdirir:

- dərslərdə ünsiyyət vəziyyəti yalnız həmsöhbətlər (öyrəncilər və müəllimlər) arasındakı münasibətlərə əsaslandıqda yaradıla bilər;

- auditoriyada danışılan hər bir ifadə situativ xarakter daşmalıdır, yəni, həmsöhbətlərin qarşılıqlı münasibətlərinə aid olmalıdır;

- situativlik yalnız nitq bacarıqlarının inkişafı üçün deyil, həm də bacarıqların formalaşması prosesində, yəni, hazırlıq tapşırıqlarında zəruri şərtədir, (leksik və qrammatik) (1, s.140-153).

Yenilik. Xarici dilə yalnız intensiv əzbərləmə yolu ilə yiyələnmək mümkün deyil, çünki, birincisi, bu səmərəsizdir: çoxlu dialoq və ya mətnləri öyrənərək xarici dildə danışa bilmərik, ikincisi, bu maraqlı deyil. Başqa bir yol var - qeyri-ixtiyari əzbərləmə. Bu yol işin elə təşkilini tələb edir ki, yadda saxlanacaq material fəaliyyətə daxil edilsin və bu fəaliyyətin məqsədinə çatmağa kömək etsin. Bu zaman öyrənci bu və ya digər materialı necə yadda saxlamaq barədə birbaşa götürə bilməz. Yadda saxlama – materialla (sözlər, mətn, dialoq və s.) fəaliyyətin əlavə məhsuludur.

Xarici dildə danışmağı öyrənərkən yenilik prinsipi nitq situasiyalarında daimi dəyişkənliyi nəzərdə tutur ki, bu da tələbəni təkcə dərslərdə rastlaşdığı vəziyyətlə deyil, hər hansı yeni situasiya ilə “qarşılaşmağa” hazırlamaq üçün lazımdır. Bu bacarıq daim dəyişən nitq situasiyaları, hər dəfə nitq situasiyasında bəzi yeni komponentləri əvəz etməklə əldə edilir: nitq tapşırığı, həmsöhbət, həmsöhbətlərin sayı, həmsöhbətlərin münasibətləri, bu münasibətləri dəyişdirən hadisə, nitqin xüsusiyyətləri, həmsöhbət və ya hansısa obyekt, müzakirə predmeti və s. Bütün bunlar adekvat şəraitdə ünsiyyəti öyrətmək üçün lazımdır. Ünsiyyətin özü dəqiq olaraq bütün bu komponentlərin daimi dəyişməsi ilə xarakterizə olunur, başqa sözlə, həqiqi ünsiyyət həmişə evristik olur. Ünsiyyətin evristik təbiəti aşağıdakılardan ibarətdir:

- nitq tapşırıqlarının (funksiyalarının) evristikasası. Bu onların müxtəlif birləşmələrinin situasiya ilə müəyyən edilmiş imkanı kimi başa düşülür.

Beləliklə, həmsöhbətlər “istək”ə aşağıdakı şəkildə reaksiya verə bilərlər: sorğu - vəd, əks-tələb, sorğu-sual, imtina, sorğu-aydınlaşdırma, məsləhət;

- ünsiyyət subyektinin evristik xarakteri.

Ünsiyyət eyni anda bir və ya bir neçə obyektə aid ola bilər, yaxud onlardan birinin aparıcı roluna. Ünsiyyətdə nitq davamlı olaraq bir mövzudan digərinə keçir: bəzən əvvəlki ilə əlaqəli yaxın bir mövzuya, bəzən də əvvəlki ilə heç bir əlaqəsi olmayan digər bir mövzuya;

- ifadənin evristik forması. Bu xassə ondan ibarətdir ki, insanlar əzbərlənmiş, hazır ifadələrdən istifadə edərək ünsiyyət qurmurlar, hər dəfə verilən vəziyyətə uyğun yeni ifadələr yaradırlar;

- nitq həmsöhbətinin evristikası. Təşəbbüs nöqteyi-nəzərindən istənilən ünsiyyət müxtəlif yollarla davam edə bilər: təşəbbüs bir həmsöhbətin əlində olduqda və ya təşəbbüs onlardan ikisində olduqda.

Yuxarıdakıları ümumiləşdirərək deyə bilərik ki, evristika bütün ünsiyyət prosesinə nüfuz edir. Ona görə də ünsiyyəti evristik əsaslarla öyrətmək lazımdır. Xarici dil dərsinin metodik məzmununun tərkib hissəsi kimi yenilik şagirdlərin marağını təmin edən əsas amillərdən biridir. Burada tədris materiallarının məzmununun yeniliyi, dərslərin formasının yeniliyi (dərslər-ekskursiya, dərslər-mətbuat-konfrans), iş növlərinin yeniliyi, - başqa sözlə, tədris prosesinin bütün elementlərinin daimi (ağlabatan hədlər daxilində) yeniliyi nəzərdə tutulur. Hər bir dərslər konkret problemlərin həlli yolu ilə praktiki, tərbiyəvi və inkişaf etdirici məqsədlərə nail olmağı təmin etməlidir. Buna görə də müəllimin başlamalı olduğu ilk şey onlar üçün nəzərdə tutulan metodiki vəsaitlərə əsaslanaraq dərslərin məqsədlərini müəyyənləşdirmək və formalaşdırmaqdır. Bir qayda olaraq, orada praktiki tapşırıqlar tərtib edilir, konkret lingvistik materiallar birləşdirilərək asanlıqla konkret forma verilə bilər, məsələn:

- öyrənilənlərə yeni lüğətdən istifadə etməyi öyrətmək (sözlər göstərilir);

- dialoq mətnini dinləməklə qavramağı öyrətmək (mətn göstərilir);

- müəyyən mövzuda söhbət aparmağı öyrətmək (mövzu göstərilir);

-öyrənilənlərin ön sözlər haqqında biliklərini sistemləşdirmək (ön sözlər sadalanır);

- tələbələrə öz-özünə oxumağı və oxunan mətn üçün plan qurmağı öyrətmək;

- aşağıdakı ifadələrdən istifadə edərək fikirlərini ifadə etməyi öyrətmək (sadalanan);

- fərziyyə əsasında mətni oxumağı öyrətmək və s. (3)

Tədris, təhsil və inkişaf məqsədləri xarici dil vasitəsilə əldə olunduğundan, yalnız onlara əməli şəkildə yiyələnmək bu məqsədləri həyata keçirməyə imkan verir. Beləliklə, xarici dildə nitq etiketini mənimsəmək: məsələn; giriş, salamlama, minnətdarlıq bildirmək və s. – öyrənilənlərə tərbiyəvi təsir göstərir, onlara nəzakət və taktika öyrədir. İstinad ədəbiyyatından (qrammatika məlumat kitabçaları, lüğət) istifadə üsullarını mənimsəmək təkcə praktiki məsələlərin həllinə kömək etmir, həm də öyrəniləni inkişaf etdirir və intellektual iş bacarıqlarına, onun təşkilinə və həyata keçirilməsinə faydalı təsir göstərir. Öyrənilən dilin mənsub olduğu ölkənin reallığının müxtəlif aspektlərini işıqlandıran xarici dil mətnlərinin oxunması tələbələrə dünyəgörüşünün genişlənməsini və bununla da təhsil məqsədlərinə nail olunmasını təmin edir. Öyrənilənlərə öyrənməyi öyrətməyin müasir tendensiyası ilə onlara dərslərin məqsədlərini çatdırmaq vacibdir, çünki bu onlar tərəfindən qəbul edilməlidir. Tapşırıqlar metodik dildən öyrənilənlərin dilinə “tərcümə” edilməlidir. Bunu etmək üçün, ilk növbədə, onların diqqətini nitq fəaliyyətində dilin istifadəsi ilə əlaqəli olan nüanslara cəlb etməliyik. Məsələn, “Bu gün hər birinizin bazar gününü necə keçirdiyini öyrənəcəyik” və ya “Bu gün çox məşhur bir ingilis yazıçısının hekayəsini oxuyacağıq”; ikincisi, tərtibata konkret forma verilməlidir: “İngilis dilində razılaşma və fikir ayrılığını necə ifadə etməyi öyrənəcəyik”; üçüncüsü, şagirdlərin yaş xüsusiyyətlərini nəzərə almaq və tapşırığı onların yaşına uyğun formada qoymaq lazımdır.

Dərslərin məqsədyönlülüyü həm də dərslərin “zirvələri”nin, kulminasiya nöqtələrinin vurğulanmasını nəzərdə tutur. Nitqlə bağlı tapşırıqların sayından asılı olaraq birdən üçə qədər ola bilər (5).

Məqsədli dərslərin həlledici məqamı onun başa çatmasıdır. Öyrənilənlər dərslərdə öyrəndiklərini görməli, hiss etməli, fəaliyyəti qiymətləndirməli, psixoloji cəhətdən dərslənkənar müstəqil işə hazırlaşmalıdırlar. Öyrənilənlər dərslərin sonuna qədər yorulduğu üçün yekunlaşdırmağa yorğunluğu aradan qaldıran forma verilməlidir. Ümumiləşdirməyin ən yaxşı yolu qazanılmış bilik və

bacarıqları dil oyunu kimi oyun fəaliyyətlərinə çevirməkdir: məsələn, bir sözü təxmin etmək; öyrənilən sözlər üçün qafiyə seçmək; öyrəncilərin öyrəndikləri qrammatik quruluşdan istifadə edərək gördüklərini təsvir etmələri üçün pantomima ifa etmələri.

Dərsin məzmununa dair tələblər aşağıdakıları məqamları əhatə edir: birincisi, dərsdə istifadə olunan materialın özünün əhəmiyyəti (dominant məzmun); ikincisi, texnika və tapşırıqların dərsin məqsədlərinə uyğunluğu; üçüncüsü, tələbələrin materialın mənimsənilməsi və ondan nitqdə istifadə edilməsi arasında optimal balans. Dərsdə istifadə olunan nümunələr ünsiyyət fraqmentləridir, ona görə də onlar öyrəncilərin şəxsiyyəti və müəllimin özü ilə əlaqələndirilməlidir. Öyrəncilərin həyat təcrübələrinin ünsiyyətə daxil edilməsi dərsdə öyrənmə və ünsiyyəti əhəmiyyətli dərəcədə həvəsləndirir.

Dərsin məzmunu həm də verilən tapşırıqlara tam uyğun gələn texnika və tapşırıqların seçilməsi ilə müəyyən edilir. Tapşırıqlara uyğunluq şifahi nitq üçün ünsiyyətin öyrənmə vəziyyətlərinə və oxumaq üçün mətn materialının təbiətinə aiddir. Təhsil prosesi dedikdə, xarici dildə nitq fəaliyyətlərini yerinə yetirərkən öyrəncilərə tərbiyəvi təsir göstərmək məqsədilə həmsöhbətlər arasında xüsusi yaradılmış şərait, münasibətlər sistemi başa düşülür. Öyrənmə vəziyyəti, mümkün qədər mənimsənilən dil hadisəsinin istifadə olunduğu real ünsiyyət vəziyyətinə adekvat olmalıdır. Tədris prosesi öyrəncilər üçün çox aydın olmalıdır. Bu o deməkdir ki, vəzifə aydın şəkildə müəyyən edilmişdir (nəyi soruşmaq, həmsöhbətdən nə öyrənmək, nə haqqında danışmaq, nəyi sübut etmək, aydınlaşdırmaq,

təzkiz etmək və s.). Nəticədə, öyrəncilər onlardan nə tələb olunduğunu, nə edəcəklərini və ya etməli olduqlarını bilirlər, çünki tapşırıq mənimsənilən və ya öyrənilən konkret dil (sözlər, ifadələr, strukturlar) və nitq (hazır nitq klişeləri) materialı ilə təmin edilir (4). Tədris prosesi öyrəncilərdə tapşırığı yerinə yetirmək üçün məsuliyyət, dəqiqlik və vicdanlılıq kimi keyfiyyətlərin formalaşmasına kömək etməli, öyrənməyə motivasiyanı stimullaşdırmalı, onlarda tapşırığa maraq və onu yerinə yetirmək istəyi oyatmalıdır.

Beləliklə, xarici dil dərslərinin məzmunu baxımından şifahi nitqin inkişafı dərslərin məqsədlərinə və öyrəncilərin xüsusiyyətlərinə uyğun olaraq dəqiq seçilmiş situasiyalarla müəyyən edilir və sözsüz ki, bu halda dil və nitq materialı motivasiya olunur və onun istifadəsi təbii hal alır. Dərsin məzmununa qoyulan tələblər materialdan xəbərdar olmağı və onunla hərəkət etməyi tələb edir ki, öyrəncilər öyrənilən dildə tapşırıqların yerinə yetirilməsinin bəhrəsini görsünlər.

Problemin elmi aktuallığı: Təhsil sistemində xarici dillərin auditoriyalarda müasir üsullarla tədrisi prosesi aktuallıq təşkil edir. Auditoriyalarda effektiv xarici dil mühitinin yaradılmasına yönəlik texnologiyaları və xüsusiyyətləri araşdırmaq günün tələbinə çevrilmişdir.

Problemin elmi yeniliyi: Xarici dil dərslərində situativliyin tətbiqi, öyrəncilərin real həyat tərzindən qaynaqlanaraq nitq fəaliyyətlərini qurmağa çalışması müasir metodikanın əsas prioritetlərindən birinə çevrilmişdir.

Problemin praktik əhəmiyyəti: Məqalə auditoriyalarda fəaliyyət göstərən gənc müəllimlərə xarici dil mühitinin qurulmasında və öyrəncilərinə nitq fəaliyyətlərini inkişaf etdirmələrində köməklik göstərəcəkdir.

Ədəbiyyat:

1. Фокина, К. В. Методика преподавания иностранного языка: конспект лекций / К. В. Фокина, Л. Н. Тернова, Н. В. Костычева. — М.: Издательство Юрайт, 2009. — 158 с.
2. Оськина С.Д. Симуляция как метод интерактивного подхода к обучению
3. английскому языку в неязыковом вузе // Психопедагогика в правоохранительных органах. 2017. № 1(68). С. 75–78.
4. Пассов Е.И. Программа-концепция коммуникативного иноязычного образования. Концепция развития индивидуальности в диалоге культур. 5-11 классы. -М., 2000.
5. Рогова Г.В., Верещагина И.Н. Методика обучения английскому языку на начальном этапе в общеобразовательных учреждениях. -М., 1998.
6. Соловова Е.Н. Методика обучения иностранным языкам: Базовый курс лекций. -М., 2002.

E-mail: hasanzadehkonul@gmail.com

Rəyçilər: *ped.ü.fəls.dok.,dos. V.S. Bağirova*

ped.ü.fəls.dok.,dos. G.X. Şirəliyeva

Redaksiyaya daxil olub: 18.07.2023